

אב התשס"ח

בס"ד

מינוי שופטים ב"דברים" אל מול התיאור המקביל ב"יתרו"
לפרשת דברים (ע"פ שיעורו של הרב יונתן גרוסמן)

1. מינוי שופטים בדברים אל מול התיאור המקביל ביתרו

פרשת דברים	פרשת יתרו
<p>(ו) הנה אלהינו דבר אלינו בחרב לאמר רב לכם שבת בחר הנה (ז) פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי ואל כל שכניו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובחוף הים ארץ הפנעני והלבנון עד הנהר הגדל נהר פרת: (ח) ראה נתתי לפניכם את הארץ באו ורשו את הארץ אשר נשבע יהוה לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם: (ט) ואמר אלקים בעת ההוא לאמר לא אוכל לבדי שאת אתכם: (י) הנה אלהיכם הרבה אתכם והינכם היום ככוכבי השמים לרב: (יא) הנה אלהי אבותכם יסף עליכם ככם אלהי פלעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם: (יב) איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם וריבכם: (יג) הבו לכם אנשים חכמים ונבנים וידעים לשבטיכם ואנשים בראשיכם: (יד) ותענו אתי ותאמרו טוב הדבר אשר דברת לעשות: (טו) ואקח את ראשי שבטיכם אנשים חכמים וידעים ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות ושטררים לשבטיכם: (טז) ואצנה את שפטיכם בעת ההוא לאמר שמע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו: (יז) לא תכירו פנים במשפט פקטון בגדל תשמעו לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא והדבר אשר יקשה מכם תקרבו אלי ושמעתיו: (יח) ואצנה אתכם בעת ההוא את כל הדברים אשר תעשו: (יט) ונסע מחרב ונגד את כל המדבר הגדול והנורא ההוא אשר ראיתם דרך הר האמרי כאשר צנה יהוה אלהינו אתנו ונבא עד קדש ברנע:</p>	<p>(יג) ויהי ממחרת וישב משה לשפט את העם ויעמד העם על משה מן הבקר עד הערב: (יד) וירא חתן משה את כל אשר הוא עשה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עשה לעם מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב: (טו) ויאמר משה לחתנו כי נבא אלי העם לדרש אלהים: (טז) כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתני את חקי האלהים ואת תורתיו: (יז) ויאמר חתן משה אליו לא טוב הדבר אשר אתה עשה: (יח) נבל תבל גם אתה גם העם הזה אשר עמך כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשהו לבדך: (יט) עתה שמע בקלי איעצך ויהי אלהים עמך הנה אתה לעם מול האלהים והבאת אתה את הדברים אל האלהים: (כ) והזהרת אתה את החקים ואת התורות והודעת להם את הדבר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו: (כא) ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שגאי בצע ושמת עליהם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות: (כב) ושפטו את העם בכל עת והיה כל הדבר הגדל וביאו אליך וכל הדבר הקטן ישפטו הם והקל מעליך ונישאו אתך: (כג) אם את הדבר הזה תעשה ויגדלך אלהים ויגדלך וגם כל העם הזה על מקומו נבא בשלום: (כד) וישמע משה לקול חתנו ויעש כל אשר אמר: (כה) ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות: (כו) ושפטו את העם בכל עת את הדבר הקשה וביאון אל משה וכל הדבר הקטן ישפטו הם:</p>

ייתכן שמה ויתרו חששו שהעם יתנגד להצעה העומדת להשפיע על אורח חייהם אם הגיעה מאדם זר, שאיננו חלק מהעם ושלא חווה עם העם את השעבוד והשחרור מתחת עול מצרים. הצעה זו יכולה הייתה לרדת לטמיון אם העם היה יודע את מקורה, ועל-כן משה הסתיר אותה מהעם.

...ייתכן שבשעה שמה בחר את השופטים, לא היו הם אלא: "ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל ויתן אתם ראשים על העם" (שמות י"ח, כה). אולם בינתיים, הלך מעמדם והתחזק בתוך העם, ובאופן טבעי נבחרו שופטים המייצגים את העם - כלומר מן השבטים השונים.

כעת, כשניצב משה בערבות מואב, כשלושים ושמונה שנה לאחר האירוע, השופטים הם כבר "ראשי שבטיכם" בשל המעמד שנבנה והוגדר (גם אם לא מדובר באותם השופטים, שהרי הדור ההוא מת, הרי שתפקיד השופט קיבל תוכן ועצמה במהלך השנים).

ממילא, איננו ניצבים בפני סתירה בעת שאנו קוראים את שני התיאורים, אלא בפני התקדמות רגילה של חברה מתוקנת. משה מצביע על "ראשי שבטיכם" ואומר שבהם הוא בחר להיות שופטים. לא בשל מעמדם כראשי-שבט נבחרו; אלא הם קיבלו מעמד של "ראש שבט" בשל בחירתם לשופטים.

"ראשים" לעומת "שופטים"

5. רש"י דברים א', יב

"**טרחכם** - מלמד שהיו ישראל טרחנין. היה אחד מהם רואה את בעל דינו נוצח בדיון, אומר: יש לי עדים להביא, יש לי ראיות להביא, מוסיף אני עליכם דיינין.

2. רמב"ן א', יח

"והטעם להזכיר זה כאן, כי בידוע שזה עצת יתרו והוא אמר למשה היה אתה לעם מול האלהים (שמות י"ח י"ט), שיתפלל עליהם בעת צרתם, ואמר לו והזהרתה אתה את החוקים ואת התורות (שמות י"ח כ') שילמדם הוא התורה, אך במשפט נתן לו עצה שימנה שופטים לסייעו, וכבר פרשתיו שם. ולכן סיפר כאן כי כאשר מינה שרי האלפים והמאות לא מינה אותם רק על המשפט, אבל הוא עצמו ילמדם כל הדברים אשר יעשו על פי התורה, כי שמע לעצת חותנו ויעש את כל אשר אמר (שמות י"ח כ"ד).

ולא הזכיר משה עצתו בכאן ולא אמר דבר בשם יתרו אשר אמר. ונראה בעיני שלא רצה להזכירו במעמד כל ישראל (1) לענותו; (2) או שלא יהיה לכבוד לו שיזכיר לדור הזה כי אשה כושית לקח; (3) ויתכן שהטעם, מפני שנמלך בשכינה ועל פי הגבורה נעשה הענין ההוא."

3. רש"י על הפסוק "עתה שמע בקלי איעצך"

"איעצך ויהי אלוהים עמך - בעצה, אמר לו צא הימלך בגבורה"

4. הרב יונתן גרוסמן

מתוך כך שמה אינו מזכיר את יתרו כמציע ההצעה, ניתן להבין שבשעה שהציג משה את הרעיון של ההיררכיה המשפטית בפני העם הוא לא אמר (בזמנו) שזו עצתו של יתרו, אלא תלה את הרעיון בעצמו, וממילא, גם עתה הוא אינו "מסגיר" את הסוד לעם, או לפחות אינו מדגישו בפתח נאומו.

ומשאכם - מלמד שהיו אפיקורסין. הקדים משה לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם לצאת? שמא אינו שפוי בתוך ביתו?! איחר לצאת, אמרו: מה ראה בן עמרם שלא לצאת? מה אתם סבורים, יושב ויועץ עליכם עצות רעות וחושב עליכם מחשבות!
ורביכם - מלמד שהיו רוגנים".

6. במדבר י"א, יד

"לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני".

7. הקבלה בין פרשתנו לפרשת "המתאוים"

במדבר י"א	דברים א'
"לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה" (יד)	"לא אוכל לבדי שאת אתכם" (ט)
"שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב" (כא)	"ה' א-לוהיכם הרבה אתכם והנכם היום ככוכבי השמים לרב" (י)
"לשום את משא כל העם הזה עלי" (יא)	"טרחכם ומשאכם וריבכם" (יב)
"אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם..." (טז)	"ואקח את ראשי שבטיכם" (טו) – (1)
"...ושטריו" (טז)	"ושטרים לשבטיכם" (טו) – (2)

8. דברים רבה פרשה א, פסקה י

"באיזו עת?", וענו על כך: "ר' יוחנן אמר בעת יתרו, מניין? שכך כתיב (שמות יח) כי כבד ממך הדבר לא תוכל עשוהו לבדך, ר' חייא אמר בעת מתאוונים שנא' (במדבר יא) לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה... האנכי הריתי וגו' (שם)".

"ראשים" לעומת "זקנים"

9. במדבר י"א, יא-טו

(יא) ויאמר משה אל יהוה למה הרעת לעבדך ולמה לא מציתי חן בעיניך לשום את משא כל העם הזה עלי (יב) האנכי הריתי את כל העם הזה אם אנכי ולדתיהו כי תאמר אלי שאהו בחיקך באשר ישא האמן את הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו: (יג) מאין לי בשר לתת לכל העם הזה כי יבכו עלי לאמר תנה לנו בשר ונאכלה: (יד) לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה כי כבד ממני: (טו) ואם פכה את עשה לי הרגני נא הרג אם מצאתי חן בעיניך ואל אראה ברעתי:

(טז) ויאמר יהוה אל משה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אשר ידעת כי הם זקני העם ושתריו ולקחת אתם אל אהל מועד והתיצבו שם עמך: (יז) וירדתי ודברתי עמך שם ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם ונשאו אתך במשא העם ולא תשא אתה לבדך:

10. במדבר י"א

(לב) ויקם העם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת ויאספו את השלו הממעיט אסף עשרה חמרים וישטחו להם שטוח סביבות המחנה:

תכונות השופטים

11. רש"י על שמות י"ח כ"א

אנשי חיל - עשירים שאין צריכון להחניף ולהכיר פנים
אנשי אמת - אלו בעלי הבטחה שהם כדאי לסמוך על דבריהם
שע"כ יהיו דבריהם נשמעין
שנאי בצע - ששונאין את ממונם בדין כההיא דאמרינן כל דינא דמפקין ממונא מיניה בדינא לאו דינא הוא (ב"ב כה)

12. רש"י על פסוק י"ג

נבונים - מבינים דבר מתוך דבר
וידועים לשבטיכם - שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ומאיזה שבט הוא ואם הגון הוא אבל אתם מכירין בו שאתם גדלתם אותו לכך נא' וידועים לשבטיכם
בראשיכם - ראשים ומכובדים עליכם שתהיו נוהגין בהם כבוד ויראה

13. הרמב"ן על "וידועים"

ועל דעתך, טעם "וידועים" שהם ידועים לשופטים, כלומר שמעלתם ידועה ונכרת למנותם בה שופטים. וכלל מעלות השופטים במלת "וידועים", כי השופטים צריכון להיות אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע כאשר אמר יתרו, ואלה היו ידועים לשופטים מתחלה כי היו הכל אומרים ראוי זה להיות שופט

14. רש"י על דברים א', טו

אנשים חכמים וידועים - אבל נבונים לא מצאתי (ספרי) זו אחת משבע מדות שאמר יתרו למשה ולא מצא אלא שלשה אנשים צדיקים חכמים וידועים

15. החזקוני על רש"י

"ואם תאמר היכן הם שבע מידות שאמר יתרו למשה הרי אין אלא ארבע: אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע. אלא הכי פירושו: וזו אחת מהשבע מידות שאמר יתרו למשה ששם נארבע וכאן השלש, הרי שבע בין כאן ולהלן.

והכי איתא באלה דברים רבה (א' ז'): אמר רבי ברכיה בשם רבי חמא בר' חנינא צריכון הדיינין שתהיינה בהם שבע מידות, ואלו הם: חכמין ונבונים וידועים, ומה שכתב להלן ואתה תחזה מכל העם אנשי חיל יראי אלקים אנשי אמת שונאי בצע, הרי שבע. ולמה לא נכתבו שבעתם כאחת, ללמד שאם לא מצאו שבע מביאים ארבע, לא מצאו מארבע מביאים משלש: חכמים נבונים וידועים, לא מצאו משלש מביאים משתים (שנאמר חכמים וידועים), לא מצאו משתים מביאים מאחת, שכן נאמר: אשת חיל מי ימצא"

16. רש"י הירש

"וידועים לשיבטכם" כולל את כל תכונות האופי המוסריות שיתרו פרט אותם בלשון "יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע" ואילו החכמה והבינה הנזכרות כאן הם הכשרון של "אנשי חיל" הנזכרים שם.

"אופייני הדבר שיתרו בהצעתו אל העם מבליט את תכונות האופי הישר ואילו משה בהצעתו מבליט את התכונות הרוחניות של האנשים שיבחרו לשופטים.

ונמצינו למדים מכאן: לאמיתו של דבר, על פי השקפת משה ויתרו, הרי תכונות האופי - יראת אלהים, אהבת אמת, שנאת בצע - חשובות יותר לעשית משפט מהשכלה וחרירות שכלית.

אבל בעיני הבריות עיקר מעלתו של שופט הוא בהשכלתו ובחוכמתו (ועל פי זה מסביר רש"י מדוע שלשה הדיוטות ישרי לב כשרים לדון דיני ממונות)"

17. רוח א-לוהים=חכמה ותבונה

"ויאמר פרעה אל עבדיו - הנמצא כזה איש אשר רוח א-לוהים בו: ויאמר פרעה אל יוסף - אחרי הודיע א-לוהים אותך את כל זאת, אין נבון וחכם כמוך". (בראשית מ"א, לח-לט)

"ואמלא אתו רוח א-לוהים, בחכמה ובתבונה ובדעת ובכל מלאכה". (שמות ל"א, ג)

"ונחה עליו רוח ה', רוח חכמה ובינה, רוח עצה וגבורה, רוח דעת ויראת ה'". (ישעיהו י"א, ב)